

פת שחרית

פרק שלישי מהטרילוגיה של מחפוז *

נג'יב מחפוז

בדממת שעת בוקר ראשונה כששיירי הדימדומים נתלים עדיין בחיצי האור, בקע מחדר האפייה קול לישת הבצק בהלמות רצופה כקול תיפוף. כמחצית השעה קודם לכן, קמה אמינה ממיטתה. היא התרחצה והתפללה, אחר ירדה אל חדר האפייה להעיר את אוס-חנפי. זו היתה אישה כבת ארבעים, שעבדה בבית עוד בהיותה ילדה. משנישאה נפרדה מעל משפחת האדון, אך סופה שהתגרשה ושבחה לשרתה. משהחלה המשרתת עוסקת בלישה, שקדה אמינה להכין פת שחרית.

חצר הבית היתה רחבת ידיים, ובקצה הימני באר שפתחה מכוסה בלוחות עץ למאז החלו הילדים לדדות בבית, ומאז הוכנסו לבית צינורות מים. בקצה השמאלי של החצר, ליד חדרי הנשים, שני חדרים גדולים שבאחד מהם תנור האפייה ואילו השני שימש כמחסן. חדר האפייה, אף שמבודד הוא, קרוב היה לליבה של אמינה קרבת יתר, שכן אילו נימנו השעות שעשתה בין כתליו היו מצטרפות לכדי חיי-אנוש. הוסף לכך שהחדר היה זוכה ואוצר בתוכו בימי חג ומועד אותות אושר מרובים, וזוגות עיניים נעלצות פונות לעבר פינה זו של הבית בצפייה למצהלות אין ספור, והפיות מתלחחים לקראת מגעם של מעדני מלכים שנתיהדו לימי מועד, כגון פירות ממותקים של ירח רמדאן, וכגון ה"קטאיה" שמוגשים בחודש ההוא, חודש הצום, ובכגון כעכי חג "אל-פיטר" ועוגותיו וכן כבש הקורבן של חג "אל-אדחא", אותו כבש שהמשפחה משמינתה ומפנקתה, עד הגיע היום שבו הוא נשחט בנוכחות הבנים (ויש אשר דמעת עצב זולגת במעמד זה, בתוך המולת השמחה). אזי ניבטת עינו הסגלגלת של התנור שבליבו יקוד-אש הדומה ללהבת התרווה המתלקחת בכל נפש.

אמינה, שברגיל חשה שתפקידה בבית הוא מעין סגנית האדון ונציגת השליט, כאשר השלטון עצמו אינו כלל שלה, הריהי במקום זה מלכה ללא עוררין. הינה התנור אשר חייו ומותו בפקודתה; והנה בצד ימין הפתח והזרדים שנועדו לאש — גורלם תלוי במוצא פיה; והנה בצד שמאל האח הבעורת, הבנויה קרוב מתחת למדפי הסירים, הצלחות וטס-הנחושת — אף זו נרדמת ומתעוררת לחיים תוססים כטוב בעיני אמינה. במקום זה הריהי האם, האשה, האדון ורב-האומן, שהכל מצפים למעשי ידיה בבטחה. אין לך עדות ברורה לכך מאשר העובדה שמעולם אין האדון אחמד משבח אותה אלא בשל מטעמים שמפליאה היא לבשל.

אוס-חנפי היתה יד ימינה בממלכה קטנה זו, הן כאשר היתה אמינה מנהלת בעצמה את העניינים והן כאשר מאפשרת היתה לאחת מבנותיה להתאמן באומנות הבישול בפיקוחה. המשרתת היתה אשה שמנה וגופה חסר צורה: בשרה גדל ללא מעצורים, והשומן בלט על חשבון היופי, אלא שהיא היתה שבעת-רצון מכך בתכלית. והלוא השומן לכשעצמו נחשב בעיניה לכליל היופי. אין הדבר מעורר פליאה כלשהי, שכן כל עבודה שהיתה מופקדת עליה בבית נחשבה פחותת ערך בהשוואה לתפקידה הראשון, הלוא הוא השמנתם של בני-הבית, וביתר-ישאת — בנות-הבית. זאת עשתה על-ידי שפע של מתכונים-פלא שהיתה מתקינה להם, מתכונים שאצרו בותכם את סודות היופי הכמוסים ביותר. אמת, לא תמיד היו מתכונים אלה פועלים את הפעולה הצפויה מהם, אך מידי פעם הוכיחה את יעילות מאכליה, ובכך הצדיקה את התקות והציפיות שתלו בה. לא יפלא, אפוא, שגם אוס-חנפי העלתה פימה וכסל, אלא שסירבול גופה לא היה בו כדי להחליש את מרצה, וכך ברגע שגבירתה עוררה אותה, היתה מזנקת על רגליה, כולה דריכות ועבודה, ושמה פעמיה לעבר לוח האפייה.

קול-המולת-האפייה נשמע ברמה, וברגיל משמש הוא בבית הזה כמעין צלצולו של שער מעורר. הקולות הגיעו לקומה הראשונה, שם רדומים היו הבנים. אחר-כך הגיעו אל הקומה העליונה, שם נמצא האב. לכולם גם יחד אות היא ששעת היקיצה הגיעה. האדון אחמד התהפך מצד אל צד במיטתו, פתח את עיניו, ועד מהרה זעפו פניו בשל הרעש שהפריע את מנוחתו. אלא שהוא עצר את רוגו ובידעו שאכן עליו להתעורר. עתה פקדה אותו תחושה ראשונה שברגיל מופיעה עם התעוררותו וראשו היה עליו כעופרת. בכוח רצונו התגבר על תחושה זו, ונתישב לו במיטתו, הגם שלא הרפה ממנו הרצון לשוב ולהירדם. כילוויו הלילי לא היה בו כדי להשכיח ממנו את המוטל עליו ביום המחרת, ואכן היה מתעורר בשעה מוקדמת זו, גם כאשר היה מאחר מאוד בנשפו, כדי להגיע לבית המסחר שלו לפני השעה שמונה. שנת הצהרים היתה מאפשרת לו להתאושש, להחזיר לעצמו את השינה שהחמיץ בלילה, וכן להתכונן לכילוי לילי נוסף, מכאן ששעת ההתעוררות היתה הגרועה בשעות יומו, היה נפרד ממיטתו, מתגודד מעייפות וסחרחורת, והנה החיים מרוקנים מזכרונות-עדנה ומרגשי-נועם, ותחת זאת התגבר הולם-פעם במוחו ובעיניו.

קול לישת הבצק הוסיף להלום על אוזניהם של הישנים בקומה הראשונה, ופהמי התעורר. יקיצתו קלה היתה, אף-על-פי שאמש נשאר עד שעה מאוחרת, משנן ספרי-משפט. מיד בהתעוררו היתה פוקדת את דמיונו דמות פנים עגולים, בגון השנהב, ובמרכוס עיניים שחורות. לוחש היה בעומק נשמתו "מרים". אילו נכנע לפיתויי נוחות היה נותר מתחת לשמיכה וזמן רב ומתייחד עם הדמות שבאה לפקדו ובחיקה אהבת-עדינים. יכול היה להוסיף ולהביט אל דמות זו כיד האהבה הטובה עליו, לדובבה ולגלות לה מרזי לבו, ואז לקרב אליה באומץ שברגיל אינו צולח עליו אלא בשעת בוקר מוקדמת בינות ליצועים החמים. אולם היום, כדרכו בשאר ימות החול, דחה את הגיגי אהבתו עד יום שישי, התישב במיטתו, הסתכל באחיו הישן במיטה הסמוכה וקרא:

— יאסין, יאסין, התעורר.

נחרתו של יאסין פסקה, השמיע חרחור של מורת-רוח וגמגום דרך אפו:

— אני ער, כבר התעוררתי לפניך.

פהמי המתין, מחייך, עד שחזרה ועלתה נחרתו של אחיו ואז קרא לעברו:

— התעורר.

יאסין התהפך במיטתו בקול נחרה. השמיכה ניטטה במקצת ונגלה גופו שבגודל ממדיו דמה לגוף אביו. אחר פתח עיניים אדומות, שבהן ריחף מבט מעורפל וכולו מביע מחאה והתמרמרות. "אוך! איך זה שהבוקר הגיע כל כך מהר! מדוע אסור לנו לישון לשובעה? תמיד משמעת, תמיד, כאילו אנחנו חיילים!" קם ממיטתו בהישענו על ידיו ועל ברכיו

* פרקים 1-2 פורסמו בעיתון 77, מס' 7.

כשהוא מנער את ראשו כדי לפזר את התרדמה. עיניו נתקלו במיטה השלישית, שבה היה כמאל שקוע בשנתו ואיש אינו יכול לשלול תרדמה זו ממנו בטרם תחלוף מחצית השעה נוספת. "איזה ילד מאושר!" קינא בו יאסין. כשנתפוגגה שנתו סוף סוף, ישב ברגליים מוצלבות ותמך ית ראשו בידיו. עד מה התאוה לשנות במחשבות, חלומות שבהקיץ, אלא שיאסין היה מתעורר — כמוהו כאביו — בראש כבד כעופרת וחלומותיו היו מסתלקים להם. בוכרונו עברה דמותה של זנובה מנגנת העוד, אך לא הותירה בתחושתו רושם של ממש, ואך שפתיו העלו חיוך...

בחדר הסמוך כבר קמה ח'דיג'ה ממיטתה, אך מבלי צורך בהלמות הלישה. דומה היתה לאמה בערנותה ובמרצה יותר מכל בני המשפחה. באשר לעאישה, הרי מתעוררת היא בשל חריקת המיטה, שנשמעת עם קפיצת אחותה אל רצפת החדר בתנועות רעשניות מכוונות. הדבר היה גורר בעקבותיו ויכוח קולני, שברבות הימים, ועקב חישנותן של טענות-מענות, הפך לקרב של לצון ותחרות של חידודי-לשון. כאשר עאישה מתעוררת ומסיימת את קטטונת הבוקר, לא היתה קמה ממשכבה אלא שוקעת בחלום-שבהקיץ שכולו אושר, ורק כעבור זמן היתה יורדת ממיטתה.

המולת החיים גברה ומילאה את הקומה הראשונה כולה. נפתחו חלונות והאור שטף את החדרים ובעקבותיו הגיע משם רוח הנושא צלצולים של כרכרות וקולות הפועלים וקריאת מוכרי הבלילה. רבה היתה התנועה בין שני חדרי השינה וחדר האמבט. הופיע יאסין בגלימת הבית הרחבה שלו שכסתה על גושי בשר מהודקים; הגיע פהמי גבוה עד מאוד וצנום גו — הוא דמה לאביו עד מאוד, להוציא את רזון גופו. שתי הבנות ירדו אל החצר כדי להצטרף אל אמן בחדר האפייה. במראה פניהן היו כה שונות זו מזו עד כי יקשה לשער כי השתיים בנות משפחה אחת הן. ח'דיג'ה היתה שחומה ותווי פניה חסרי-תואם, ואילו עאישה היתה זהובה שער ובהירת עור וכולה קורנת יופי.

באשר לאדון אחמד, אמנם היה לבדו בקומה העליונה, אך לא אשה כאמינה תותיר את בעלה בלי לדאוג לצרכיו. הוא מצא על השולחן הקט שבחדרו כוס מלאה מי-חלבה לשטוף בהם פיו; ובהגיעו לאמבט הקבילו את פניו אדי קטורת ריחנית. על הכסא מצא בגדים נקיים הסדורים בקפידה. הוא התרחץ במים קרים כמנהגו מדי בוקר, בחורף כבקץ, וחזר אל חדרו בכוחות רעננים. נטל את שטיחון-התפילה שהיה מקופל על משען הספה, פרש אותו וקיים את תפילת הבוקר. התפלל בפנים כנועים מושפלים שאין להם מאומה עם הפנים החייכניים, הוזהרים שבהם פוגש הוא את מרעיו ואין בהם מאומה עם הפנים מלאי התקיפות והחומרה, שבהם פוגש הוא את בני ביתו. פניו ברגע זה שפעו ענווה, חסד אהבה ואדיקות. תווי פניו היו רפויים בשל ארשת התחנונים שפשטה בהם. תפילתו לא היתה מכאנית, לא סתם פעולת סגידה-וקימה המלווה מלמול ששונן מראש, אלא תפילות של רגש ותחושה-קדושה, שמילותיה נאמרות וסגידותיה מתבצעות באותה מידה של התלהבות שבה מבצע האדון את שאר פעילויות חייו. כך היה עובד ומתמסר לעבודתו, מתיידד וידידותו עולה על גדותיה, מתאהב ואהבתו ממלאת את כל ישותו, משתכר ומרחיק לכת בשכרונו — וכל אלה היה עושה בכנות מלאה. תפילתו היתה מעין עליה-לרגל שבמהלכה משוטט הוא במרחבי אלוה, ומשמסתים טקס תפילת-היחיד היה יושב על רגליו המקופלות, מושיט את כפות-ידיו ומבקש מאלהיו-רועהו שימחל לו על חטאיו וישרה-ברכה על זרעו ומסחרו.

האם סיימה להתקין את פת-השחרית והותירה לשתי בנותיה את הכנת טס-ההגשה. עלתה לחדר הבנים ומצאה את כמאל ישן שנת-ישרים. קרבה אליו מחייכת, הניחה כף ידה על מצחו ואמרה את תפילת ה"פתיחה". אחר, קראה לו וניערה אותו בעדינות עד שפקח את עיניו. הוסיפה לעוררו ולא הניחה לו עד שקם ממיטתו. נכנס פהמי אל החדר, ומשראה אותה חייך אליה ובירכה בברכת הבוקר; החזירה לו ברכה ועיניה אומרות אהבה:

— בוקר טוב מאור עיני.

באותה מידה של רוך בירכה את יאסין, בנה החורג, והלה השיב לה בחיבה כיאות לאישה זו התופסת בלבו מקומה של אמו יולדתו. ח'דיג'ה באה מחדר האפייה. פהמי ויאסין ובמיוחד האחרון, הקבילו את פניה, כדרכם-בקודש, בדברי קנטור ושנינה. היא שימשה מטרה לקנטורים, הן בשל צורת פניה המגוחכת, והן בשל לשונה השנונה. עם זאת היתה לה לח'דיג'ה מידה של השפעה על שני אחיה אלה בשל כשרונה הברור לטפל בענייניהם ומשאלותיהם, כשרון שקשה למוצאו אצל עאישה. עאישה היתה במכלול המשפחתי מעין סמל יפה: מושך את הלב אך אין בו תועלת מעשית.

יאסין פתח ואמר:

— דיברנו עליך, ח'דיג'ה. סיכמנו בינינו שאילו כל הנשים היו דומות לך היו נחסכים כאבי-לב מרובים מהגברים.

ענתה בלא היסוס:

— אילו כל הגברים היו כמוך היו נחסכים מכאובי שכל לכולם.

נשמע קול האם:

— רבותי, ארוחת בוקר מוכנה ● מערבית: ששון סומך

לילי בידו הדבר, היית כותב את המילה "בטח" על דלת כל בית ועל פנקסו של כל איש ציבור כי משוכנע אני שבעד ותורים קטנים שלא יזוארו ניתן להגן על משפחה ובית מפני אסונות שהז אחרת משמדדים אותם לנצח. חובתנו לעצור את הבזבוז הנורא. לא רק של אושר היחיד אלא של בריאות וכוח האומה, שכתוצאה ממות החפרנס, הספינה החלושה הנושאת את המשפחה נוטה לטבוע, וגשים וילדים ובית נותרים לבד להיאבק בגלים הענקיים של עולם עיון.

ס'ר ונסטון צדציל

ס'ר ונסטון היה מבוטח בחברת הפניקס משנת 1908 ועד יום מותו.

הפניקס הישראלי

המורה לאשונה בעיני